

อนุคามิกนิธิ: ทรัพย์ภายในที่ชาวพุทธควรรู้

Anukamika Nidhi: Internal Wealth Buddhists Should Know

¹อภิสนันท์ จิรสินธัญญารัต, ²อติเทพ ผาธา และ ³นิวัตต์ น้อยมณี

¹Apussanan Jeerasinthunarat, ²Atitthep Phattha and ³Niwatt Noimani

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³คณะศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพมหานครสุวรรณภูมิ

³Faculty of Education (Master's Program), Bangkok Suvarnabhumi University.

¹Corresponding Author's Email: noknoin009@gmail.com

Received: February 13, 2025; **Revised:** June 5, 2025; **Accepted:** June 19, 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาแนวคิด "อนุคามิกนิธิ" หรือทรัพย์ภายในตามหลักพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งระบุว่าอนุคามิกนิธิ คือ ขุมทรัพย์ภายในที่แท้จริง อันเกิดจากบุญกุศลของการให้ทาน การรักษาศีล การสำรวมอินทรีย์ และการข่มใจ การปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้จะสร้างบุญกุศลที่เป็นอริยทรัพย์ติดตามบุคคลไปในทุกภพชาติ คุณธรรมเหล่านี้สามารถปฏิบัติได้ด้วยกาย วาจา ใจ อย่างเหมาะสมตามเหตุปัจจัย และสามารถสะสมบุญได้ในสิ่งอันควร เช่น ปฏิบัติต่อปูชนียสถาน สงฆ์ บุคคลที่เหมาะสม แยก มารดา บิดาญาติพี่น้อง ผลจากการปฏิบัติธรรมเหล่านี้จะนำมาซึ่งความสุขที่น่ายปรารถนา ทั้งมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ การทำทานมี 2 ประเภท คือ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของ และธรรมทาน การให้ความรู้ทางโลกและทางธรรม รวมถึงอภัยทาน อาานิสงส์จากการทำทานนำไปสู่การเกิดเป็นเทวดาหรือได้รับสวรรค์สมบัติ การรักษาศีลของคฤหัสถ์และบรรพชิตมีหลายระดับ ซึ่งส่งผลให้มีโภคทรัพย์ ชื่อเสียงเกียรติยศ (มนุษย์สมบัติ) และสุคติภูมิ การสำรวมอินทรีย์เป็นสิ่งสำคัญในการปิดกั้นอกุศล โดยใช้สติป้องกันการรับอารมณ์ และใช้ปัญญารู้จักข่มใจยับยั้งกิเลส ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการขจัดกิเลส นำไปสู่ความสงบสุขในปัจจุบัน และเป็นแนวทางสู่พระนิพพาน

คำสำคัญ: อนุคามิกนิธิ; นิธิ; ทรัพย์ภายใน

Abstract

This paper aims to study the concept of "Anugamika Nidhi," or inner wealth, in Buddhist teachings as found in the Tipitaka. It identifies Anugamika Nidhi as true inner treasure, arising from the merits of giving (dana), moral conduct (sila), sense restraint (sanyama), and self-control (dama). Practicing these principles generates wholesome karma, a noble wealth (ariya-dhana) that follows individuals through all lifetimes. These virtues can be cultivated through appropriate actions of body, speech, and mind, based on circumstances.

Merit can be accumulated through worthy recipients such as sacred sites, the Sangha, suitable individuals, guests, and family. The results of these practices lead to desirable happiness, encompassing human prosperity, heavenly bliss, and the bliss of Nibbana. Giving is of two types: material giving (amisadana) and Dhamma giving (dhammadana), which includes imparting worldly and spiritual knowledge, as well as forgiveness. The benefits of giving lead to rebirth as a deva or the attainment of heavenly realms. Observing moral conduct by both laypersons and the ordained at various levels results in wealth, fame, honor (human prosperity), and a good rebirth. Restraining the senses is crucial for blocking unwholesome influences by using mindfulness to guard against sensory input and wisdom to control desires, which is the beginning of eliminating defilements, leading to present peace and a path towards Nibbana. Nibbana.

Keywords: Anukamika Nidhi; Nidhi; Internal wealth

บทนำ

เมื่อกล่าวถึง "ทรัพย์" ในความเข้าใจของมนุษย์โดยทั่วไป มักหมายถึงวัตถุสิ่งของที่มีมูลค่า สามารถนำมาซึ่งความสุข ความสะดวกสบาย และอำนาจในการดำรงชีวิต ยิ่งบุคคลมีทรัพย์สินมากเท่าใด ก็ยิ่งได้รับการยอมรับและมีสถานะทางสังคมที่สูงขึ้นเท่านั้น ความปรารถนาในทรัพย์จึงเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงปฏิเสธคุณค่าของทรัพย์ภายนอกโดยสิ้นเชิง ทรงเห็นว่าทรัพย์สินเงินทองเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับการดำรงอยู่ของปุถุชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ที่มีความจำเป็นต้องมีทรัพย์เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานอันได้แก่ ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค รวมถึงการสร้างความสะดวกสบายในการดำเนินชีวิต และ ความรับผิดชอบต่างๆ ที่มีต่อครอบครัวและสังคม ถึงกระนั้นก็ตาม พระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นถึงด้านมืดของทรัพย์ภายนอกด้วยเช่นกัน ทรัพย์สินเงินทอง หากมิได้มาด้วยความสุจริต หรือหากนำไปใช้ในทางที่ผิด ก็อาจเป็นบ่อเกิดแห่งความขัดแย้ง การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การเอาเปรียบผู้อื่น หรือนำไปสู่ความลุ่มหลงมัวเมาในกามสุขและความประมาท จนส่งผลให้ชีวิตของผู้ครอบครองเสื่อมถอยทางคุณธรรม จิตใจมีัดมน ขาดสันติสุข และอาจก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้อื่นในวงกว้าง ยิ่งไปกว่านั้น ความยึดมั่นในทรัพย์สินยังอาจเป็นมูลเหตุสำคัญของการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ซึ่งเป็นรากเหง้าของความทุกข์นานัปการที่เกิดขึ้นในโลก (วราพร กนกปรเมษฐ์ และคณะ, 2561)

พระพุทธศาสนาจึงมิได้มุ่งเน้นเพียงการแสวงหาทรัพย์ภายนอก แต่ให้ความสำคัญกับการมีปัญญาในการจัดการทรัพย์ และการแสวงหา "ทรัพย์ภายใน" อันเป็นคุณธรรมที่จะนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนกว่า ในทางพระพุทธศาสนา นอกเหนือจากทรัพย์สินที่เป็นวัตถุภายนอกแล้ว ยังมีทรัพย์อีกประเภทหนึ่งที่ควรค่าแก่การแสวงหาและครอบครอง นั่นคือ "ทรัพย์ภายใน" ซึ่งหมายถึงคุณธรรมและความดีงามทั้งหลาย อันเป็นทรัพย์ที่ประเสริฐยิ่งกว่าทรัพย์สมบัติภายนอก ดังปรากฏในพระไตรปิฎกเมื่อครั้งพระราหุลกุมารเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลขอทรัพย์สมบัติ พระพุทธองค์ทรงดำริว่า "ราหุลกุมารปรารถนาทรัพย์สมบัติอันเป็นของพระบิดา ถ้าตถาคตจะให้ขุมทองแก่เธอแล้วก็เป็นสิ่งชักนำให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสาร เป็นสิ่งหาสาระแม้สักนิดหนึ่งก็หาไม่มี อย่ากระนั้นเลย เราจะมอบอริยทรัพย์อันประเสริฐสุดในพระพุทธศาสนานี้แก่เธอ" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิ.ม.อ. (ไทย); 4/41/165) ซึ่งแสดงให้เห็น

เห็นว่า แม้แต่มหาสมบัติของพระราชาจักรพรรดิก็น่าพอใจที่สุด แต่ยังเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความทุกข์วนเวียนอยู่ในภพชาติอย่างไม่สิ้นสุด

ในนิคัณทสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงทรัพย์ 4 ประเภท ได้แก่ 1) ถาวรนิธิ คือ ทรัพย์ที่ไม่เคลื่อนที่ เช่น ที่ดิน ไร่ นา สวน 2) ชังคมนิธิ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ เช่น ข้าวทาส บริวาร ช้าง ม้า วัว ควาย 3) ชังคสมนิธิ ทรัพย์ที่เป็นศิลปะวิชาความรู้ ซึ่งทรัพย์ทั้ง 3 ประการนี้จัดเป็นทรัพย์ภายนอกที่ไม่จีรังยั่งยืน อาจถูกโจรกรรม หรือสูญหายได้ และเราสามารถไขประโยชน์จากทรัพย์เหล่านี้ได้เพียงสิ้นลมหายใจเท่านั้น ในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึง "อนุคามิกนิธิ" ทรัพย์ภายใน ได้แก่ ทรัพย์ที่เป็นคุณธรรมความดีงามที่เป็นบุญกุศลทั้งหลาย กล่าวคือ ทาน ศีล สัจฉริยะ (การสำรวจอินทรีย์) และทมะ (การข่มใจ) ซึ่งเป็นทรัพย์ภายในที่สร้างขึ้นจากพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ในทางที่เป็นกุศล จัดเป็นทรัพย์ที่มีความมั่นคงถาวร ไม่มีผู้ใดสามารถแย่งชิงไปได้ สามารถติดตามตนไปได้ในทุกภพชาติ และยังมีอานิสงส์ให้ได้มาซึ่งมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.ช.อ. (ไทย); 1/1/313)

บทความนี้มุ่งนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับขุมทรัพย์ภายใน ในประเด็น "อนุคามิกนิธิ: ทรัพย์ภายในที่ชาวพุทธควรรู้" ซึ่งเป็นเรื่องของ การประกอบกรรมดีการทำบุญกุศลที่เป็นวิถีชีวิตของชาวพุทธ เช่น การทำทาน ทำบุญใส่บาตร การรักษาศีล สิ่งเหล่านี้ชาวพุทธคุ้นเคยกันดี และรู้ว่าทำบุญแล้วได้บุญกุศล ความจริงมิใช่แต่เพียงเท่านั้น "อนุคามิกนิธิ" ซึ่งเป็นทรัพย์ภายในที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน "นิคัณทสูตร" นั้น มีความลึกซึ้ง มีประเด็นที่น่าศึกษามากมาย ทั้งแนวทางการสร้างบุญกุศลให้ได้ทรัพย์ภายในที่จะติดตามตนไปทุกภพชาติ และการได้รับอานิสงส์ผลบุญอย่างไบบ้าง ตลอดจนบุญกุศลเหล่านี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมในระดับที่สูงขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่าหากชาวพุทธได้ศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับ "อนุคามิกนิธิ" ทรัพย์ภายในที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ เรื่องทาน ศีล สัจฉริยะ และ ทมะ ให้เข้าใจและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และต่อพระพุทธศาสนา ตลอดจนยังเป็นหนทางนำไปสู่การได้มาซึ่งมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

อนุคามิกนิธิ: ทรัพย์ภายใน (บุญที่เกิดจาก ทาน ศีล สัจฉริยะ ทมะ)

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องทรัพย์ภายในไว้ในพระไตรปิฎกหลายพระสูตร เช่น มหัทธนสูตร ว่าด้วย อริยทรัพย์ 7 ประการ ได้แก่ 1) ศรัทธา ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล เป็นความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย (พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์) 2) ศีล การรักษากาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นการปฏิบัติตามข้อบัญญัติในพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 3) หิริ ความละอายต่อการทำความชั่ว เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่จะช่วยยับยั้งไม่ให้กระทำความชั่วที่ไม่ดีงาม 4) โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว เป็นความตระหนักรู้ว่าการกระทำใด ๆ จะมีผลตามมาเสมอ 5) สุตตะ การศึกษาเล่าเรียน เป็นการแสวงหาความรู้ ที่ถูกต้องเพื่อนำมาพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น 6) จาคะ การเสียสละ การแบ่งปัน เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น และ 7) ปัญญา ความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เป็นความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองเหตุผลและเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.สตตก. (ไทย); 23/6/9-12) สำหรับใน "นิคัณทสูตร" ตรัสเรื่องการฝังขุมทรัพย์ โดยแบ่งขุมทรัพย์ออกเป็น 2 พวกใหญ่

ๆ คือทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน ทรงตรัสให้สาวกเห็นความสำคัญของทรัพย์ภายในเพราะเป็นทรัพย์ที่มั่นคงถาวรสามารถติดตามตนไปได้ข้ามภพข้ามชาติและยังอำนวยผลให้ได้มาในมนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ ในที่นี้จะขอเสนอเนื้อหาเฉพาะเรื่องอนุคามิกนิธิในนิกัณทสูตร

ความหมายของอนุคามิกนิธิ

อรรถกถาได้อธิบายความหมายของอนุคามิกนิธิว่า หมายถึง ชุมทรัพย์ที่เป็นทรัพย์ภายใน คำว่า “นิธิ” หมายถึง ชุมทรัพย์ ดังนั้น อนุคามิกนิธิ จึงหมายถึง ทรัพย์ภายในที่เป็นบุญซึ่งเกิดจากการทำทาน การรักษาศีล การสำรวมอินทรีย์ กาย วาจา ใจ และการรู้จักข่มใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.ช.อ. (ไทย); 1/1/313) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เรารู้จักสร้างทรัพย์ภายในที่เป็นคุณธรรมให้เกิดขึ้นในตน เพราะคุณธรรมเหล่านี้เมื่อสร้างขึ้นแล้วจะติดตามตนไปตลอด สามารถข้ามภพข้ามชาติได้ คุณธรรมนี้สามารถกระทำได้ด้วยกาย วาจา ใจ อย่างเหมาะสม (พระมหานรินทร์ นรากรนิธิกุล, 2545) และชุมทรัพย์เหล่านี้ตรัสสอนให้ฟังไว้ หรือให้ปฏิบัติต่อสิ่งที่สมควรดังนี้ 1) ปุชนียวัตถุและปุชนียสถานต่าง ๆ (พระเจดีย์ พระบรมสารีริกธาตุ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูป) 2) พระสงฆ์ 3) บุคคลที่เหมาะสม ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต 4) แขนงผู้มาเยือน 5) มารดา บิดา ญาติพี่น้อง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.ช.อ. (ไทย); 1/7/320-301) จะเห็นได้ว่าเรามีแหล่งที่จะสร้างเพื่อสะสมบุญที่เป็นทรัพย์ภายในอยู่มากมาย สามารถเลือกกระทำได้ตามความเหมาะสมในแต่ละโอกาส

อนุคามิกนิธิ: ทรัพย์ภายในที่เป็นบุญ 4 ประเภท

1.ทาน: การให้ที่นำไปสู่ความสุขและคุณธรรม ทานในพระพุทธศาสนาคือการให้ การแบ่งปัน และการเสียสละ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเมตตา กรุณา และความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ทานมิได้จำกัดอยู่เพียงการให้วัตถุสิ่งของ แต่ยังรวมถึงการให้ธรรมะ การให้ความรู้ การให้อภัย และการให้ความปลอดภัย การให้ทานเป็นการกระทำที่ช่วยชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ ลดความตระหนี่ถี่เหนียว และเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างคุณธรรมอื่น ๆ ให้งอกงามต่อไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อ.ส.ต.ก.; 23/31/287) ทานมี 2 ประเภทหลัก ๆ ตามที่ปรากฏใน "ทานสูตร" ได้แก่ อามิสทานและการให้สิ่งของ และธรรมทานคือการให้ธรรมะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.อ. (ไทย); 25/98/473)

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เช่น ปัจจัย 4 ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เป็นต้น อามิสทานแบ่งตามคุณภาพของสิ่งที่ให้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ทานทาสะ (การให้ของด้อยกว่าที่ตนใช้) ทานสหาย (การให้ของที่เสมอกับที่ตนใช้) และทานสามี (การให้ของที่ดีกว่าที่ตนใช้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวพุทธส่วนใหญ่นิยม เช่น การเลือกของที่ดีที่สุดถวายพระ) (พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนเป้), 2548) อามิสทานยังแบ่งตามเจตนาของผู้ให้ได้ ๒ ประเภท ได้แก่ ปาฏิปุคคลิกทาน (การให้เฉพาะเจาะจงบุคคล) และสังฆทาน (การ

ให้แก่หมู่คณะโดยไม่เจาะจง ซึ่งเป็นทานที่มีอานิสงส์มากกว่า) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.อ. (ไทย); 14/379-380/427-430)

ธรรมทาน คือการให้คำแนะนำในสิ่งที่ดี การบอกศิลปวิทยา รวมถึงการอธิบายให้รู้และเข้าใจในเรื่องบาปบุญ ให้ละสิ่งที่เป็นอกุศล และดำรงตนอยู่ในทางกุศล ธรรมทานแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิทยาทาน (การให้ความรู้ทางโลกและทางธรรม ซึ่งธรรมทานทางธรรมถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐ เพราะเมื่อผู้รับฟังธรรมและนำไปปฏิบัติ ย่อมเกิดความเจริญงอกงามในชีวิตและเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า "การให้ธรรมะ ย่อมชนะการให้ทั้งปวง" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ชุ.ธ. (ไทย); 25/354/144) และ อภัยทาน การให้ความปลอดภัยและความไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการให้ที่ง่ายแต่ทำได้ยาก เพราะต้องอาศัยการฟังธรรมและการปฏิบัติธรรมจนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง (พระมหาอาณนัท ขวนาภิภู (แสนเป้), 2548)

องค์ประกอบของการให้ทาน ที่สำคัญคือ ทายก (ผู้ให้) ปฏิคาหก (ผู้รับ) และวัตถุทาน (สิ่งของที่ให้) ทานจะมีผลมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจตนาของผู้ให้และความบริสุทธิ์ของผู้รับ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อภ.ปญจก. (ไทย); 22/37/486) วัตถุประสงค์ของการให้ทานมี 2 ประการหลัก คือ ให้เพื่ออนุเคราะห์ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเมตตา และให้เพื่อบูชาคุณ บูชาคุณของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ มารดา บิดา ครูอาจารย์ (วีระพงษ์ แสงทอง, 2556) อานิสงส์ของการให้ทานนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้กับพระสารีบุตรว่า การให้ทานโดยไม่มีใจเยื่อใยในทาน ไม่มุ่งหวังสิ่งสมบุญ แต่ให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต ย่อมนำไปสู่สุคติภูมิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ม.อ. (ไทย); 2/127/109-110, อภ.สตตก. (ไทย); 23/52/91-92) ในกนิทสสูตรพระพุทธเจ้าตรัสแก่เทวดาว่า บุคคลให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีป ชื่อว่าให้จักขุ ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่ให้ธรรม ชื่อว่าให้อมตะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ส. (ไทย); 15/42/58) ผลจากการทำบุญกุศลด้วยทานย่อมได้รับอานิสงส์ทั้งในโลกปัจจุบันและโลกหน้า เป็นที่รักของคนหมู่มาก ได้รับการคบหาจากสัตบุรุษ มีชื่อเสียงที่ดังกาม ดังที่ปรากฏในจุฬกัมมวิภังคสูตรว่าผู้ให้ทานย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์และมีโภคะมากเมื่อเกิดเป็นมนุษย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ม.อ. (ไทย); 14/294/353)

โดยสรุปแล้ว การให้ทานเปรียบเสมือนรากฐานสำคัญในการสร้างบุญกุศล อันจะนำไปสู่การปฏิบัติธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การทำทานจึงเป็นเสมือนการนำทางให้บุคคลมีจิตใจที่อ่อนโยน มีเมตตา กรุณา มีศีล มีธรรมมากขึ้น ทำให้จิตใจสงบเย็นไม่เร่าร้อนและนำไปสู่การเจริญสติภาวนาและปัญญาญาณที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้น บุญกุศลที่บุคคลสั่งสมไว้ด้วยการให้ทาน ย่อมส่งผลอันน่าปรารถนา ทั้งในมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และกระทั่งนิพพานสมบัติ ดังนั้น การให้ทานจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง และเกี่ยวเนื่องอย่างใกล้ชิดกับภพภูมิหน้า บางท่านอาจมองข้ามและคิดว่าการให้ทานเป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย จึงละเลยการทำบุญทำทาน อันเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในพระพุทธศาสนา

2. ศิล: รากฐานแห่งความดีงามและหนทางสู่ความสงบ ศิล เป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ ที่กล่าวถึงศิลปะในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของธรรมทั้งปวง เปรียบเสมือนแผ่นดินที่เป็นที่รองรับสรรพสิ่ง ศิลไม่เพียงแต่เป็นข้อปฏิบัติในหมวดธรรมใดหมวดหนึ่ง แต่เป็นพื้นฐานที่รองรับและส่งเสริมการเจริญธรรมในทุก ๆ ด้าน เพื่อขจัดกิเลส ตัณหา และบรรลู่ถึงความสงบอย่างแท้จริง ศิลคือข้อปฏิบัติเพื่อสรวมกาย วาจา ให้แสดงพฤติกรรมออกมาเรียบร้อย ไม่เป็นโทษแก่ตนเองหรือผู้อื่น ต่อสังคมส่วนรวม ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549) สามารถปฏิบัติได้ทั้งที่เป็นเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต โดยมีข้อปฏิบัติตามสถานะที่ต่างกันออกไป ศิลเป็นข้อปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานแห่งความดีงามทั้งปวง การรักษาศิลปะอย่างเคร่งครัด จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และความสงบทั้งทางโลกและทางธรรม

ศิลปะมีหลายประเภท แบ่งตามผู้ปฏิบัติและจำนวนข้อที่รักษา ได้แก่ ศิล 5 สำหรับคฤหัสถ์ เป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ศิล 8 สำหรับคฤหัสถ์ที่ต้องการฝึกตนให้สูงขึ้น โดยรักษาในบางโอกาสหรือมีศรัทธาจะรักษาประจำ ศิล 10 สำหรับสามเณร เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้ที่บวชเป็นสามเณร ศิล 227 สำหรับพระภิกษุ และศิลป 311 สำหรับพระภิกษุณี เป็นข้อปฏิบัติที่เคร่งครัด เพื่อความเป็นพระภิกษุและพระภิกษุณีที่สมบูรณ์ สารสำคัญของศิลปะแต่ละประเภทมีความแตกต่างกันไป อาทิ ศิล 5 เน้นการเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ และดื่มสุราเมรัย ส่วนศิลป 8 จะเพิ่มข้อปฏิบัติในเรื่องการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล การฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี การทัดทรงดอกไม้ของหอม และการนอนบนที่นอนอันสูงใหญ่ สำหรับศิลป 10 จะมีรายละเอียดเพิ่มเติมในเรื่องการรับทองและเงิน ในขณะที่ศิลป 227 และ 311 เป็นข้อปฏิบัติที่ละเอียดและเคร่งครัดสำหรับพระภิกษุและพระภิกษุณีตามลำดับ

การรักษาศิลปะนำมาซึ่งอานิสงส์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยส่งผลให้ผู้ปฏิบัติประสบความเจริญทางโลก มีทรัพย์สิน เกียรติยศ เป็นที่รักใคร่ และดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท พร้อมทั้งมีความสงบในจิตใจ เมื่อสิ้นชีพแล้วย่อมไปสู่สุคติภูมิ นอกจากนี้ ศิลยังเป็นรากฐานสำคัญของการปฏิบัติธรรม เพราะช่วยชำระจิตใจให้สะอาดและสงบ เอื้อต่อการเจริญสมาธิและปัญญา ดังที่พระพุทธโฆษาจารย์ (2551) กล่าวว่าศิลปะที่รักษาดีแล้ว ย่อมดับความร้อนรุ่มในใจได้ดีกว่าสิ่งอื่นใด และขจัดภัยจากการตำหนิตนเอง นำมาซึ่งเกียรติและความยินดี พระพุทธองค์ทรงชี้ว่าผู้ปรารถนาความรักใคร่และการสรรเสริญควรทำศิลปะให้บริบูรณ์ ศิลเป็นที่พึงของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นดุน้ำชำระล้างความชั่วร้าย นำไปสู่ความสงบเย็น กลิ่นศิลปะหอมยิ่งกว่ากลิ่นใด บันไดสู่สวรรค์นิพพานใดก็ไม่เสมอด้วยศิลปะ ผู้มีศิลปะงามสง่ายิ่งกว่าผู้ประดับด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าผู้มีศิลปะประดับกาย วาจา ใจ และย่อมเกิดปิติในการพิจารณาตนเอง ศิลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีและเครื่องกำจัดความชั่วร้ายทั้งปวง (ประณีต ก้องสมุท, 2568)

โดยสรุป ศิล คือข้อปฏิบัติเพื่อสรวมกาย วาจา ให้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่เรียบร้อย ไม่ก่อโทษแก่ตนเอง ผู้อื่น สังคมโดยรวม ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย สามารถปฏิบัติได้ทั้งในเพศคฤหัสถ์และบรรพชิต ประกอบด้วย ศิล 5, ศิล 8, ศิล 10, ศิล 227 และศิลป 311 ซึ่งล้วนเป็นข้อปฏิบัติหรือข้อห้าม เพื่อส่งเสริมการสร้างบุญบารมี ศิลจึงเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรมและความดีทั้งหลาย เป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง บุคคลใดที่ชำระศิลปะให้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นผู้มีจิตใจสว่าง สงบ ทำให้กาย วาจา ใจสงบ ไม่เบียดเบียน

ตนเอง และเอื้อต่อการปฏิบัติสมาธิให้จิตใจสงบได้ง่าย ในระดับบรรพชิต ศีลมีจำนวนข้อมาก เพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์และสามเณรสามารถดำรงตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้ (รมิตา ฟาภโย, 2563)

3. การสำรวมอินทรีย์: ปราการป้องกันจิตจากกิเลส การสำรวมอินทรีย์ หรือที่เรียกว่า "อินทรีย์สังวร" นับเป็นหลักปฏิบัติสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา เปรียบประดุจปราการอันมั่นคงที่ช่วยปิดกั้นมิให้กิเลสและความทุกข์รุกล้ำเข้าสู่จิตใจ ร่างกายของเรามีทวารทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นช่องทางเปิดรับเรื่องราวต่างๆ จากโลกภายนอกอยู่เสมอ หากปราศจากการใส่ใจระมัดระวัง ปลดปล่อยให้ทวารเหล่านี้เปิดรับทุกสิ่งโดยมิได้กลั่นกรอง กิเลสก็จะสามารถแทรกซึมเข้าสู่จิตใจ ก่อให้เกิดความทุกข์ร้อนขึ้น ด้วยเหตุนี้ การสำรวมอินทรีย์จึงเป็นการฝึกฝนตนให้มีความสำรวม ระมัดระวัง และควบคุมตนเอง เพื่อมิให้จิตใจไหลไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบผ่านทางอินทรีย์ทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายขยายความของคำว่า "สังกัณณมะ" ว่าคือการห้ามใจตนมิให้ยินดียินร้ายในอารมณ์ทั้งหลาย ซึ่งถือได้ว่าเป็น "สมาธิ" ขั้นสูง ผู้ใดปฏิบัติได้เช่นนี้ ย่อมได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีการสำรวมอย่างสูงสุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ.อ. (ไทย); 1/6/319) สมเด็จพระญาณสังวร ฯ ได้ทรงอธิบายความหมายของ "สังกัณณมะ" หรือ "การสำรวมอินทรีย์" ว่าเป็นการฝึกอบรมจิตด้วยการมีสติรักษาประตุทั้งภายใน (ใจ) และภายนอก (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2568)

ดังนั้น การสำรวมอินทรีย์จึงเป็นการป้องกันจิตมิให้สัมผัสกับบุคคล และเป็นการรักษาจิตให้อยู่ในสภาวะแห่งความสงบอินทรีย์ทั้ง 6 เสมือนช่องทางที่กิเลสจะไหลแทรกซึมเข้าสู่จิตใจ หากมิได้มีการสำรวมระวางจิตก็จะถูกอารมณ์ต่างๆ ชักนำให้เกิดความยินดียินร้าย และอาจนำไปสู่การกระทำกรรมที่สนองต่อกิเลส การสำรวมอินทรีย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่นำมาซึ่งความสงบของจิต และเป็นรากฐานอันสำคัญในการเจริญสมาธิและปัญญา

การปฏิบัติเพื่อให้เกิดการสำรวมอินทรีย์ คือการฝึกอบรมจิต หรือจิตตภาวนา ด้วยวิธีปฏิบัติที่มีสังกัณณมะ อันเป็นการสำรวมระวางจิต โดยมีสติเป็นเครื่องรักษาประตุทั้งภายในและภายนอกของจิต เนื่องจากอายตนะทั้ง 6 นี้เปิดรับอารมณ์เข้าสู่จิตอยู่ตลอดเวลา จิตที่มิได้รับการฝึกฝนอบรม ย่อมโน้มเอียงที่จะยึดมั่นผูกพันอยู่กับอารมณ์เหล่านั้น อันเป็นช่องทางให้กิเลสมา ได้แก่ ราคะ โทสะ โมหะ เข้ามาสู่จิต ทำให้บุคคลเดือดร้อนวุ่นวาย ไม่มีความสงบ และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารมณ์และกิเลสต่างๆ อยู่ทุกขณะ การเจริญจิตตภาวนา จึงเป็นการอบรมจิต (สมาธิ) โดยการตั้งสติให้ระลึกรู้กำกับจิตอยู่เสมอ เพื่อมิให้จิตผูกพันกับอารมณ์ และต้องมีสติระวางใจ สำรวมใจไว้ มิให้ยึดถืออารมณ์ที่จรเข้ามา สติที่ทำหน้าที่สำรวมใจนี้ คือ "สังกัณณมะ" (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2568) สภาวะที่จิตตั้งอยู่ในสังกัณณมะคือสภาวะแห่งความสำรวมระวาง โดยมีสติเป็นผู้นำ ซึ่งสภาวะเช่นนี้คือ "สมาธิ" ที่เป็นสัมมาสมาธิอันแท้จริงสมาธินี้จัดเป็นสมาธิในแนวสมถะ ซึ่งนำไปสู่ความสงบใจจากอารมณ์และกิเลสทั้งหลาย จิตจึงสงบและตั้งมั่นอยู่ภายใน โดยไม่ไหลไปยึดเกาะกับอารมณ์ภายนอก ซึ่งเกิดขึ้นได้โดยอาศัยสติเป็นเครื่องระวางจิต

อานิสงส์ของการสำรวมอินทรีย์นั้น คือการทำให้จิตใจสงบ ช่วยลดละกิเลสต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นในจิตใจ ทำให้การทำความดีเป็นไปได้อย่างง่ายดาย และเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติธรรม เมื่อมีการปฏิบัติอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การบรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็วขึ้น ธรรมนี้จัดเป็นบุญ

กุศลเป็นทรัพย์ภายในที่ติดตามตนไปทุกภพ ในอปริหานิยสูตร พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม 4 ประการนี้ ชื่อว่าอยู่ใกล้นิพพานแน่แท้ ธรรม 4 ประการ คือ 1) สมบูรณ์ด้วยศีล 2) คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย 3) รู้จักประมาณในการบริโภคน้ำ 4) ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอยู่เนื่อง ๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อัง.จตุกก. (ไทย); 21/37/60)

สรุปแล้ว การสำรวมอินทรีย์คือการปิดกั้น ห้าม ป้องกัน และระมัดระวังมิให้จิตถูก ชักนำไปสนใจในอารมณ์ภายนอก ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งอกุศล และยังหมายถึงการปกป้องรักษาจิตให้อยู่กับหลักธรรมอันมั่นคง ทำให้จิตสามารถรอดพ้นจากการถูกรบกวนด้วยกิเลสต่าง ๆ เมื่อมีการรับรู้อารมณ์ภายนอก หรือที่เรียกว่าการ คุ้มครองทวาร อินทรีย์สังวรจึงเป็นการสำรวมระวังในกายตน หรืออีกนัยหนึ่งคือการสำรวมระวังอายตนะ 6 ภายในร่างกาย การสำรวมอินทรีย์จะช่วยให้จิตใจสงบ ลดกิเลส และเป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิบัติธรรม เพื่อให้บรรลุถึงความสุขสงบเป็นหนทางเข้าสู่กระแสพระนิพพาน

4. ทมะ: การข่มใจเพื่อบรรลุนิพพาน พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการใช้ สติปัญญา ในการพิจารณา ไตร่ตรองเพื่อเข้าใจความทุกข์และหนทางดับทุกข์ โดยเริ่มต้นจากการพิจารณา มูลเหตุแห่งทุกข์ แล้วแก้ไขที่ ต้นเหตุ นั้น (สุชีพร ปุณฺณานุภาพ, 2541) กระบวนการเหล่านี้จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการใช้สติและปัญญาในการ ยับยั้งชั่งใจตนเอง เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันกิเลสภายในจิตใจ คือ การรู้จักข่มใจ การมีสติและปัญญาที่มั่นคง จะ ช่วย ยับยั้งชั่งใจตนเอง ไม่ให้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอารมณ์และกิเลสที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เมื่อบุคคลมี สติสัมปชัญญะ ก็จะสามารถ รู้เท่าทันกิเลสภายในจิตใจ ว่าขณะนั้นเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง หรือ อารมณ์อกุศลอื่น ๆ การตระหนักรู้เช่นนี้เองคือจุดเริ่มต้นของการ รู้จักข่มใจ หรือการควบคุมตนเอง ไม่ให้กิเลส เหล่านั้นแสดงออกมาเป็นการกระทำทางกาย วาจา หรือความคิด ที่จะนำมาซึ่งความทุกข์ทั้งแก่ตนเองและ ผู้อื่น การรู้จักข่มใจจึงเป็นเสมือนปราการ ด้านแรกในการป้องกันมิให้กิเลสครอบงำจิตใจ และเป็นพื้นฐาน สำคัญในการเจริญวิปัสสนาปัญญาเพื่อดับทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

อรรถกถาจารย์ยังได้อธิบายว่า ทมะ หมายถึง การฝึกฝน การระงับกิเลส ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของ "ปัญญา" (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ.อ. (ไทย); 1/6/319) ชื่อว่าปัญญา เพราะสามารถระงับหรือข่มกิเลสที่อยู่ในจิตใจตนเองได้นั้น จำเป็นต้องรู้จักข่มจิต ข่มใจ บังคับ ควบคุมตนเอง มิให้กระทำตามอำเภอใจของกิเลส ก่อนลงมือกระทำการใด ๆ ต้องพิจารณาใคร่ครวญถึงเหตุผล และความดีงามว่าสมควรหรือเป็นประโยชน์ ซึ่งถือเป็นการใช้ปัญญา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2568) โดยสรุป ทมะคือ ความข่มใจ หรือ การฝึกใจ อันมีเป้าหมายเพื่อ ละกิเลสทั้งปวง

การปฏิบัติในการข่มใจ ข่มกิเลสที่เกิดขึ้นในจิตใจนั้น แม้ผู้ปฏิบัติจะเจริญ สัญญะ คือความสำรวมระวัง แล้วก็ตาม แต่ก็อาจมีขณะที่เผลอสติ อารมณ์ก็จะเข้ามา จิตก็จะยึดอารมณ์เป็นสังโยชน์ ก่อให้เกิดราคะ โลภะ โทสะ โมหะขึ้นในอารมณ์นั้น และโดยทั่วไปบุคคลยังมีกิเลสที่เป็นอาสวะอนุสัย ผังลึกละอยู่ในจิตสันดาน เปรียบเสมือนตะกอนที่นอนก้นตุ่ม กิเลสเหล่านี้ก็จะฟุ้งขึ้นมาเป็นนิวรณ์ในจิตใจ ปรากฏเป็นกามฉันท์ พยาบาท ความวุ่นเคลิบเคลิ้ม ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ หรือความเคลือบแคลงสงสัย เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็เป็นตัวบีบคั้นจิตใจ และเป็นตัวที่จะบังคับจิตให้ทำตามอำนาจของกิเลส เมื่อกำหนดดูจิตที่กำลังมีกิเลสครอบงำอยู่ หากมีความสำนึกดี

ก็จะรู้สึกตัวในขณะนั้นว่ากิเลสกำลังทำงาน คนส่วนใหญ่ที่ไม่ได้ฝึกข่มจิต ปล่อยให้กิเลสข่มเหงและข่มขู่จิต เปรียบเสมือนเป็นการฝึกฝนกิเลส ธรรมชาติของจิตนั้น เมื่อคุ้นเคยกับสิ่งใด ย่อมโน้มเอียงไปในสิ่งนั้นมาก ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้หันกลับมาเป็นฝ่ายฝึกจิต ข่มจิต เครื่องมือสำคัญที่สุดในการข่มกิเลสคือ “ปัญญา” คือความรู้ทั่วถึงความจริง ปัญหานี้คือ ทมะ ซึ่งเป็นเครื่องข่มกิเลสอย่างดี

สรุปได้ว่า การข่มใจ เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา การรู้จักฝึกฝน ปฏิบัติ และหมั่นยับยั้งจิตใจตนให้ห่างจากกิเลสทั้งหลาย จะทำให้ความดีนั้นดำรงอยู่และเจริญยิ่งขึ้น การฝึกฝนตนนั้นพึงใช้ปัญญา คือการใช้ความรู้เป็นพื้นฐานในการคิดพิจารณาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ ทั้งจากประสบการณ์ในอดีต ทั้งการพิจารณาผลเสียที่จะตามมาในปัจจุบัน และสิ่งที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต โดยการหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่สมควร ทั้งนี้วิธีการฝึกฝนตนนั้นเป็นการใช้สมาธิ ฝึกข่มใจจะช่วยให้เรามีความสุขและประสบความสำเร็จทั้งทางโลกและทางธรรม

สรุปหลักธรรม ทาน ศีล สัจจะ และทมะ ธรรมเหล่านี้จัดว่าเป็นขุมทรัพย์ภายในที่จะติดตามตนไปเป็นบุญที่ผู้ใดได้กระทำหรือประพฤติปฏิบัติดีแล้ว ย่อมอำนวยผลอันน่าปรารถนา ทั้งในเรื่องมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และสมบัติพระนิพพาน เริ่มต้นจากการให้ทาน ไม่ว่าจะเป็นอามิสทานหรือธรรมทาน เรื่องของศีล สำหรับคฤหัสถ์ คือศีล 5 ที่บุคคลควรถือปฏิบัติให้มั่นคงและรักษาตามเจตนาของผู้รักษา นอกจากนั้น การสำรวมอินทรี หรือสัจจะ เป็นเรื่องสำคัญที่จะปิดกั้นอกุศลมิให้ก่อเวรก่อภัยแก่บุคคลผ่านทางอายตนะทั้งภายนอกและภายใน ตลอดจนต้องมีสติรู้จักข่มใจ ยับยั้งจิตใจตนเองมิให้กระทำตามใจกิเลส อันเป็นจุดเริ่มต้นของการขจัดกิเลสให้สิ้นไปจากใจ

แนวทางการสร้างทรัพย์ภายใน (การฝังขุมทรัพย์)

เมื่อได้ทราบถึงความหมายและความสำคัญของ อนุคามิกนิธิ หรือทรัพย์ภายในที่เป็นบุญกุศลแล้ว ลำดับต่อไปจะได้พิจารณาถึงแนวทางการสร้างทรัพย์ภายใน อันเนื่องมาจากการเจริญ ทาน ศีล การสำรวมอินทรี และการข่มใจ ให้เกิดเป็นบุญกุศล พระพุทธองค์ทรงประทานแนวทางอันชัดเจนไว้ใน นิธิกัณฐสูตร ดังนี้ “.....ขุมทรัพย์ ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว คนอื่นขนเอาไปไม่ได้ จะติดตามคนฝังตลอดไป...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ; 25/6-8/18) คำว่า “ฝังไว้” ในอรรถกถาอธิบายว่า หมายถึง การเก็บไว้ รักษาไว้ ค้ำครองไว้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ.อ. (ไทย); 1/1/313) คำว่าพระเจดีย์ หมายถึงสิ่งที่ควรสักการบูชา ได้แก่ 1) บริโภคเจดีย์ หมายถึง ต้นพระศรีมหาโพธิ์ 2) อุทิสกเจดีย์ หมายถึง พระพุทธปฏิมา 3) พระธาตุกเจดีย์ คือ พระสกลที่มีห้องบรรจุพระธาตุ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ.อ. (ไทย); 1/7/321)

แนวทางการสร้างทรัพย์ภายใน: พระเจดีย์

การฝังขุมทรัพย์ภายในไว้ในพระเจดีย์ ด้วย ทาน หรือศีล เป็นการกระทำความดีงามด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ เพื่อเป็นการบูชาพระรัตนตรัย พระเจดีย์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ทาน ในบริบทนี้ มิได้จำกัดอยู่เพียงการให้วัตถุสิ่งของภายนอกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการ ถวายดอกไม้ ธูป เทียนและเครื่องหอมบูชาพระเจดีย์ หรือพระพุทธรูป ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเคารพเลื่อมใส ศรัทธา และความนอบน้อมต่อพระพุทธรูป การกระทำเหล่านี้เป็นการ "ฝัง" ความศรัทธาไว้ในจิตใจของผู้กระทำ ทำให้จิตใจอ่อนโยน ละเอียดประณีต และน้อมนำไปสู่กุศลธรรม ศีล ก็เป็นอีกหนึ่ง "ขุมทรัพย์" ภายในที่สำคัญ การรักษาศีล 8 ให้บริสุทธิ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นการฝึกฝนตนเองให้งดเว้นจากอกุศลกรรมทั้งหลาย เป็นการ "ฝัง" คุณธรรมแห่งความมีระเบียบวินัย ความสำรวมกาย วาจา ใจและความเมตตา กรุณา ไว้ในจิตใจ การรักษาศีลอย่างเคร่งครัดเป็นการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสอย่างหยาบเป็นรากฐานสำคัญในการเจริญสมาธิและปัญญาในลำดับต่อไป การทำทานและรักษาศีลเพื่อบูชาพระเจดีย์นั้น จึงมิได้มุ่งหวังเพียงผลบุญที่จะเกิดขึ้นในภพหน้าเท่านั้น แต่ยังเป็นการ "ฝัง" คุณงามความดีไว้ในจิตใจตนเองในปัจจุบัน ทำให้เป็นผู้มีจิตใจสูงขึ้น ละจากความเห็นแก่ตัว การบูชาด้วยทานและศีลนี้จึงเป็นการสร้าง "ขุมทรัพย์" อันถาวร ที่จะติดตามบุคคลไปในทุกภพชาติ และเป็นปัจจัยสำคัญในการบรรลุธรรมในที่สุด

แนวทางการสร้างทรัพย์ภายใน: พระสงฆ์

การฝังทรัพย์ภายในไว้ในพระสงฆ์ การบำเพ็ญบุญด้วยการถวายทานแด่พระสงฆ์เป็นกิจที่ชาวพุทธคุ้นเคย เช่น การใส่บาตรพระสงฆ์ การไปวัดทำบุญใส่บาตรในโอกาสต่าง ๆ เพื่อให้ได้อานิสงส์ที่ยิ่งไปกว่านั้น พึงไปรักษาศีลอุโบสถ (ศีล 8) ในวันธรรมสวนะ ณ วัดต่าง ๆ และเมื่ออยู่ในวัดวาอาราม พึงระมัดระวังสำรวมอินทรีย์ทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ให้สงบ ไม่คิดปรุงแต่งในเรื่องที่เป็นอกุศล ตลอดจนรู้จักข่มใจระงับกิเลสเมื่อประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เช่น อาจมีผู้คนแออัด พุดจาให้ระคายหูบ้าง แสดงความเห็นแก่ตัวออกมาบ้าง เหตุการณ์ทำนองนี้ หากเราขาดสติพลั้งเผลอรับอารมณ์ที่ไม่ชอบใจเข้ามาแล้ว พึงมีสติใช้ปัญญาระงับความไม่พอใจนั้นโดยฉับพลัน มิให้ก่อตัวเป็นเชื้อแห่งความโกรธ ความโลภ ความหลงในใจ ก็ถือได้ว่าเป็นการฝังขุมทรัพย์ภายในไว้เป็นอย่างดี การสำรวมระวังอินทรีย์และการข่มใจนั้น มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่วัดวาอารามเท่านั้น แต่สามารถปฏิบัติได้ในทุกสถานการณ์ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานที่ใดก็ตาม การฝึกฝนตนเองให้มีสติอยู่เสมอ รู้เท่าทันความคิดและความรู้สึกของตนเอง และสามารถควบคุมตนเองได้ในทุกสถานการณ์ คือการ "ฝังขุมทรัพย์ภายใน" อันประเสริฐ ที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขและความเจริญก้าวหน้าในทางธรรมอย่างแท้จริง การบำเพ็ญบุญด้วยการถวายทานแด่พระสงฆ์ ควบคู่ไปกับการรักษาศีล การสำรวมอินทรีย์ และการข่มใจ จึงเป็นการ "ฝัง" คุณงามความดีไว้ในจิตใจตนเองอย่างรอบด้าน และเป็นการสนับสนุนพระสงฆ์ผู้เป็นทายาทแห่งพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่สืบไปอีกด้วย

แนวทางการสร้างทรัพย์ภายใน: บุคคล/แขกที่มาหา

การ "ฝังไว้ในบุคคล/แขกที่มาหา" เป็นการขยายขอบเขตของการสร้างบุญกุศลให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยครอบคลุมถึงปฏิสัมพันธ์ที่เรามีต่อเพื่อนมนุษย์ ทั้งผู้ที่อยู่ในสถานะเดียวกัน (บุคคล) และผู้ที่มาเยือนเราถึงที่พักอาศัย (แขกที่มาหา) ดังที่อรรถกถาแห่งขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า "บุคคล" ในบริบทนี้หมายถึงได้ทั้งผู้ครองเรือน (คฤหัสถ์) และผู้สละเรือนบวช (บรรพชิต) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ.อ. (ไทย); 1/7/321) พระพุทธศาสนามีได้จำกัดการสร้างบุญกุศลไว้เพียงการกระทำต่อพระสงฆ์หรือศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังทรงสั่งสอนให้เราสร้างความดีงามกับบุคคลเหล่านี้ ด้วยการเจริญทาน ซึ่งเป็นการให้ด้วยจิตใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของจำเป็น หรือการช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังและความสามารถ ยิ่งไปกว่านั้น เรายังสามารถสร้างบุญกุศลตามหลักธรรม สังคหวัตถุ 4 (สังคหสูตร) ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือการผูกใจผู้อื่น อันประกอบด้วยคุณธรรมสำคัญสี่ประการ (1) ทาน การให้ปันสิ่งของที่ควรให้ ด้วยจิตใจที่เมตตาและหวังดี เป็นการลดความตระหนี่ในจิตใจตนเอง (2) ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพ จริงใจ และเป็นประโยชน์ (3) อตถจริยา การประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การช่วยเหลือด้วยแรงกาย แรงใจ หรือสติปัญญา การช่วยเหลือจนช่วยในกิจการงานที่เสริมสร้างความสามัคคี ก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม เป็นการ "ฝัง" ความเสียสละ และความรับผิดชอบต่อสังคม (4) สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือตัว ความเป็นมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดี การ "ฝัง" ความเคารพซึ่งกันและกัน และความเท่าเทียมในความเป็นมนุษย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: อง.จตุกก. (ไทย); 21/32/50)

การสร้างทรัพย์ภายใน: มารดา/บิดา/พี่ชาย

การฝังไว้ในมารดา/บิดา/พี่ชาย ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา บิดามารดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อบุตรธิดาอย่างหาที่สุดมิได้ ฐานะของบิดามารดาจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นฐานะอันสูงส่ง เป็นปูชนียบุคคลของบุตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงฐานะของบิดามารดาไว้ 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.อิตติ. (ไทย); 25/106/485) คือ (1) เป็นพระพรหมของบุตร ท่านมีคุณธรรมต่อบุตรดุจดังพระพรหม ประกอบด้วยพรหมวิหาร 4 มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (2) เป็นเทวดาของบุตร หรือเรียกว่า วิสุทธิตพ เป็นพระอรหันต์ของบุตร เพราะท่านปฏิบัติต่อบุตรธิดาด้วยใจที่บริสุทธิ์และคำนึงถึงประโยชน์แก่บุตรโดยส่วนเดียว (3) เป็นครูของบุตร เป็นครูคนแรกที่ทำหน้าที่สั่งสอนบุตรก่อนใคร ๆ (4) เป็นอาหุไนยบุคคล เป็นผู้ควรได้รับการตอบแทนความดีจากบุตร เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการะคุณต่อบุตรในทุกด้านสมควรที่บุตรจะต้องสักการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและการเลี้ยงดูตอบแทนเช่นเดียวกับพระอรหันต์ การสร้างบุญหรือฝังทรัพย์ภายในไว้ในบิดามารดา ที่เกี่ยวกับเรื่องทาน บุตรพึงเอาใจใส่บำรุงท่านด้วยปัจจัย 4 อย่างสม่ำเสมอ ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม ไม่ลักทรัพย์ของบิดามารดา ไม่กล่าวคำเท็จต่อบิดามารดา รู้จักสำรวมกาย วาจา ใจ และข่มใจในสิ่งที่บิดามารดาอาจกล่าวตักเตือนด้วยความปรารถนาดี นอกจากนั้น พึงปฏิบัติต่อท่านตาม “สังคาลกสูตร” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ที.ป. (ไทย);

11/266/212) คือ เลี้ยงดูท่านตอบแทน ช่วยเหลือกิจธุระของท่าน ดำรงวงศ์ตระกูล ประพฤติตนให้เหมาะสมกับการเป็นทายาท และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว พึงทำบุญอุทิศให้ท่าน ส่วนพี่ชายซึ่งเปรียบเสมือนญาติผู้ใหญ่ในบ้าน ก็ควรปฏิบัติต่อเขาด้วยความเคารพเช่นกัน

โดยสรุป การสร้างทรัพย์ภายใน หรือการฝังขุมทรัพย์ภายใน สามารถกระทำได้โดยการเจริญทาน รักษาศีล สำรวมอินทรีย์ และข่มใจ โดยปฏิบัติต่อศาสนสถานที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยความเคารพนอบน้อมศรัทธาเลื่อมใสด้วยความบริสุทธิ์ใจ ตลอดจนการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ทั้งพระสงฆ์ บิณฑบาต หรือบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ซึ่งล้วนเป็นการสร้างบุญกุศลที่เป็นทรัพย์ภายในและยังเป็นรากฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขในขณะชาตินี้ และเป็นเสบียงบุญที่จะติดตามบุคคลไปในทุกภพชาติ

อานิสงส์ของการฝังขุมทรัพย์ภายใน: มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน นิธิกัมมสูตร ว่า การฝังขุมทรัพย์ภายในอันเป็นบุญกุศลด้วย ทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ ในบุคคล ในแขกที่มาหา และในบิณฑบาตหรือพี่ชายนั้น จะเป็นขุมทรัพย์ที่ติดตามตนไปในทุกภพชาติ และอานิสงส์ผลบุญที่ได้กระทำหรือฝังไว้เป็นอย่างดี ย่อมนำมาซึ่งความปรารถนาใน มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ

มนุษย์สมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์แห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งมีคุณสมบัติ 8 อย่าง คือ 1) มีรูปร่างหน้าตาที่สวยงาม 2) มีทรัพย์สมบัติมาก 3) มีศกภาพรรตาคักดิ์สูง 4) มีเกียรติยศ ชื่อเสียง 5) มีบริวารมาก 6) มีสติ ปัญญาดี 7) มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ และ 8) มีอายุยืนยาว บุคคลที่จะได้มนุษย์สมบัติอันน่าปรารถนาเหล่านี้ ก็ด้วยบุญที่ตนได้สั่งสมไว้กับบุคคลต่าง ๆ ด้วยการเจริญทานที่ดี ด้วยการรักษาศีลที่ดี ดังเช่นบุคคลผู้ให้ทานข้าว น้ำแกงสมณะ เมื่อละจากโลกนี้ไปแล้วจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากยังไม่บรรลुถึงสุคติโลกสวรรค์ หากกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในภายหลังจะเป็นผู้มีโชคมาก ร่ำรวย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ขุ.ขุ. (ไทย); 25/10-11/18-19) ส่วนผู้ที่รักษาศีล 5 คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ และดื่มสุราเมรัย ย่อมก่อให้เกิดความสงบสุขในหมู่ชน ศีล 5 เป็นคุณธรรมพื้นฐานเบื้องต้นที่นำบุคคลไปสู่การบรรลุถึงมนุษย์สมบัติได้อย่างแน่นอน ตามนัยแห่ง จุฬกัมมวิภังคสูตร กล่าวว่า บุคคลผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ เมื่อตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ หากยังไม่บรรลุถึงสุคติโลกสวรรค์ หากกลับมาเกิดเป็นมนุษย์จะมีอายุยืนยาว (สุภาษิต โพธิ์ทอง และบรรจบ บรรณรุจิ, 2560)

สวรรค์สมบัติ หมายถึง ภูมิหรือดินแดนอันอุดมด้วยทิพย์สุข เป็นที่สถิตของเหล่าทวยเทพ เหตุที่ทำให้จุติไปอุบัติเป็นเทพดาได้นั้น ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์ เมื่ออุบัติขึ้นก็จะดำรงอยู่ในวัยหนุ่มสาว งดงามอยู่เสมอจนกว่าจะถึงเวลาสิ้นอายุขัย ปราศจากความแก่ชราเฉกเช่นในโลกมนุษย์ วิมานอันเป็นที่อยู่อาศัยของเทพดาทั้งหลายล้วนวิจิตรตระการตา มีขนาดแตกต่างกันไป เพียบพร้อมด้วยความสะดวกสบาย มีอาหารทิพย์บังเกิดขึ้น มีบริวารคอยรับใช้ใกล้ชิด เสื้อผ้าอันเป็นทิพย์ งดงามวิจิตรก็ปรากฏให้สวมใส่ กิจกรรมในแต่ละวันก็คือการเที่ยวชมอุทยาน การสังสรรค์ระหว่างทวยเทพทั้งหลาย ส่วนจะอุบัติขึ้น ณ สวรรค์ชั้นใด เป็นเทพดาประเภทใด และอยู่ในฐานะใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับบุญที่ตนได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งยังเป็น

มนุษย์ (วิโรจน์ คุ่มครอง, 2563) ผู้ใดต้องการมีสวรรค์สมบัติ ในชาติหน้า ต้องสร้างทานให้มากในชาตินี้ มีอามิสทาน วิทยาทาน อภัยทาน ธรรมทาน นำศีลมารักษากาย วาจา ให้สะอาดปราศจากความชั่ว มีศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ศีล 227 ตามสมควรแก่ตน ศึกษาพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เจริญสมาธิเพื่อฝึกสติให้ควบคุมจิตให้สงบ แล้วนำคำสอนมาพิจารณาไตร่ตรอง ให้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม คือความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ที่เรียกว่า ปัญญา ผลบุญที่ท่านสร้างจะส่งให้ท่านไปเกิดในสวรรค์อย่างแน่นอน

นิพพานสมบัติ หมายถึง สภาวะที่ดับกิเลสและกองทุกข์ทั้งปวงแล้ว เป็นภาวะแห่งสุขสูงสุด เพราะปราศจากทุกข์ และเป็นอิสรภาพอันสมบูรณ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2565) นิพพานคือความสิ้นไปแห่งราคะ โทสะ โมหะ เนื่องด้วยราคะ โทสะ โมหะ เป็นอกุศลมูลอันเป็นรากเหง้าแห่งการกระทำความผิดทั้งฝ่ายบุญและบาป เมื่อมีการทำความผิดลงไป ย่อมเกิดวิบาก คือผลของกรรมไม่ว่าจะเป็นด้านดีหรือชั่วก็จะย้อนกลับมาปรากฏกลายเป็นภพชาติในสังสารวัฏ แต่นิพพานอยู่เหนืออำนาจของกิเลส กรรม วิบาก อันเป็นวงจรแห่งการเกิดในสังสารวัฏ จึงไม่มีการหวนกลับมาสู่ภพชาติอีก อำนาจของกิเลส กรรม วิบาก ที่เป็นวงจรให้เกิดในสังสารวัฏ ไม่มีการย้อนกลับมาสู่ภพชาติอีกแล้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.สพ. (ไทย); 18/314/335)

องค์ประกอบที่จะนำไปสู่การเข้าถึงนิพพานสมบัติ ได้แก่ ทาน ศีล สมาธิ ปัญญา (สุภามาศ โพธิ์ทอง และบรรจบ บรรณรุจิ, 2560) จะเห็นได้ว่าศีลนั้นเป็นธรรมะพื้นฐานที่นำไปสู่การเข้าถึงธรรมะในระดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับจนกระทั่งบรรลุพระนิพพาน ดังนั้น การที่บุคคลได้ฟังขุมทรัพย์ไว้ดีแล้วในพระเจดีย์ ในพระสงฆ์ เป็นต้น ด้วยการเจริญทาน การรักษาศีล การรู้จักสำรวมกาย วาจา ใจ (สัณญะ) และการช่มกิเลส (ทมะ) มิให้เกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่งเท่ากับว่าได้เจริญสติ สมาธิ ปัญญา ระงับความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ ทำให้กิเลสเบาบางลง และได้บำเพ็ญเพียรในการเจริญสมณธรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจนรู้แจ้งดับทุกข์ดับกิเลสได้ทั้งปวง เข้าสู่มรรคผลนิพพานตามลำดับขั้น นี่คือนิพพานสงฆ์แห่งบุญนิธิที่ได้ฟังขุมทรัพย์ด้วยทาน ศีล สัณญะ และทมะ ในพระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา ในมารดา บิดา หรือพี่ชาย จึงบังเกิดผลบุญอันน่าปรารถนานี้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสในนิคคัยสูตรว่า “...สมบัติของมนุษย์ก็ดี ความยินดีในเทวโลกก็ดี สมบัติคือนิพพานก็ดี ทั้งหมดนี้ย่อมได้ด้วยขุมทรัพย์นี้...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: พุ.พ. (ไทย); 25/13/19)

โดยสรุป อนุคามิกนิธิ หรือขุมทรัพย์ภายใน คือบุญกุศลอันเกิดจาก ทาน ศีล สัณญะ และ ทมะ บุญกุศลนี้เป็นทรัพย์ภายในที่มีความมั่นคงถาวร สามารถติดตามตนไปได้ในทุกภพชาติ แนวทางการสร้างบุญหรือฟังขุมทรัพย์เหล่านี้ ด้วยการปฏิบัติต่อ (1) ปุชนียสถานต่าง ๆ ได้แก่ พระเจดีย์ พระบรมสารีริกธาตุ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระพุทธรูป (2) ฟังไว้ในพระสงฆ์ (3) ฟังไว้ในบุคคลที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นทั้งคฤหัสถ์หรือบรรพชิต (4) แยกที่มาหา (5) มารดา บิดา ญาติพี่น้อง และผลแห่งการปฏิบัติหรืออานิสงส์ย่อมนำมาซึ่งผลอันน่าปรารถนาในเรื่อง มนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติ หากเราทุกคนหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างอนุคามิกนิธิ ชีวิตของเราก็จะมีความสุขและสงบมากยิ่งขึ้น และสามารถอำนวยการผลอันน่าปรารถนาในมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และนิพพานสมบัติอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2549). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.
- พระพุทฺธโฆสะ. (2551). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ผู้แปลและเรียบเรียง). พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- พระมหานรินทร์ นรากรนิธิกุล. (2545). *การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยทรัพย์ในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนเป้). (2548). *การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รมิตา ฟ้ายิโย. (2563). ศิลในพรหมชาลสูตร: ศิลเพื่อชีวิตทั้งดงาม. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ ปริทรรศน์*. 4(1), 29-38.
- วรภาพ กนกปรเมษฐ์, และคณะ. (2561). ศึกษาการจัดสรรทรัพยากรตามหลักโศกวิภาค 4 ในพระพุทธศาสนาของสมาชิกสถาบันการเงินชุมชนปากเกร็ดร่วมใจ 2 จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิจัยและพัฒนาวลัยลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 13(1), 138-145.
- วิโรจน์ คุ่มครอง. (2563). *ความปรารถนาของมนุษย์ระดับสวรรค์สมบัติ*, สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม.
- วีระพงษ์ แสงทอง. (2556). *ศึกษาการบริจาทานของพุทธศาสนิกชน กรณีศึกษา: ตำบลไร่น้อย อำเภอเมืองจังหวัดอุบลราชธานี*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2565) *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 45. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมมิก จำกัด.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). *คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุภามาส โพธิ์ทอง และบรรจบ บรรณรุจิ. (2560). ความสมปรารถนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. 13(2), 269.
- ประณีต ก้องสมุทร. (2568). *ศิลปะเป็นอารมณ์อันพระเสริฐ*. สืบค้น 16 มกราคม 2568 จาก <https://84000.org/>